

FORSBACKA HERRGÅRD

Antikvarisk medverkan vid marmoreringsmålning i entréhallen

Forsbacka herrgård
Forsbacka 20:9
Valbo socken
Gävle kommun
BM 60
Gävleborgs län
2019

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst. Dnr: 6114-2019
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen
Beställare: Bostadsrättsföreningen Forsbacka herrgård

FORSBACKA HERRGÅRD

Antikvarisk medverkan vid marmoreringsmålning i entréhallen

Forsbacka herrgård
Forsbacka 20:9
Valbo socken
Gävle kommun
BM 60
Gävleborgs län
2019

Rapport 2020:05
Ulrika Olsson

LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2020

Omslagsbild: Del av entréhallen i Forsbacka herrgård vid slutbesiktningen, 2020-01-22. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg.

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Tekniska och administrativa uppgifter.....	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta	5
Lagskydd	5
Historik	6
Orsaker till åtgärder	6
Utförda åtgärder.....	7
Material	7
Avvikelser från beslut.....	14
Övriga antikvariska iakttagelser	14
Källor	18

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Fastighetsägare: Bostadsrättsföreningen Forsbacka herrgård
Stentorpsvägen 4
818 42 Forsbacka
Lennart Bryngelsson
Mats Westin

Beslut från Länsstyrelsen Gävleborg: 2019-09-05
Länsstyrelsens dnr: 6114–2019

Länsmuseet Gävleborgs dnr: 1065/310

Projekttid: november 2019 – januari 2020

Besök: 2019-11-05
2019-11-28
2019-12-20
2020-01-22

Beställare: Bostadsrättsföreningen Forsbacka herrgård
Lindqvist

Utförare: Kaj Halminen, Gästrike Färgverkstad, Sandviken

Materialleverantörer: Beckers finspackel till snickerier
Ottossons Linoljefärg och fernissa
Bostik Sandspackel till tak
Beckers olje/patentfärg Non Dropp

Bilaga

Förslag till åtgärder, Per Mattsson, 2019-08-16

SAMMANFATTNING

Mellan november 2019 till januari 2020 har renoveringsarbeten utförts i entréhallen i Forsbacka herrgård. Arbetena har omfattat målningsbehandling av väggar och tak. Arbetena har till största del utförts i enlighet med framtaget åtgärdsförslag från konservator Per Mattsson, daterat 2019-08-16. Dokumentet finns bilagt sist i denna antikvariska slutrapport.

Måleriarbetena är utförda av Kaj Halminen, Gästrike Färgverkstad, Sandviken. Fyra besök har utförts under projektiden: 2019-11-05, 2019-11-28, 2019-12-20 och slutbesiktning 2020-01-22.

Beslut från Länsstyrelsen Gävleborg, 2019-09-05, dnr 6114-2019. Arbetena följdes av antikvarisk medverkan genom Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg.

ANTIKVARISK SLUTBEDÖMNING

Renoveringen av entréhallen i Forsbacka herrgård har utförts med mycket hög hantverksskicklighet och följer beslutet från Länsstyrelsen Gävleborg. Länsmuseet Gävleborg godkänner de utförda arbetena ur antikvarisk aspekt.

KARTA

Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Forsbacka herrgård är inringad.

LAGSKYDD

Fastigheten Forsbacka 20:9 är skyddad som byggnadsminne, BM 60, och omfattas därmed av bestämmelserna i Kulturmiljölagens 3:e kapitel.

HISTORIK

Forsbacka herrgård uppfördes 1777 av ägaren till Forsbacka bruk, Johan Magnus af Nordin. Samtida med huvudbyggnaden är parken, och under slutet av 1700-talet tillkom flera ekonomibyggnader och arbetarbostäder. Vid samma tid skedde en omdaning av parken. Från 1801 finns ritningar från vilka af Nordin några år senare lät bygga om herrgården. Byggnaden gick från en rokokokaraktär till en stramare stil efter gustaviansk förebild. Efter en period av ägobyten skedde en genomgripande renovering av herrgården 1913. Syftet med denna renovering var att till stor del återställa herrgården till dess ursprungliga utformning.

Den nuvarande exteriöra utformningen, planlösning samt flera ytskikt i herrgården är bevarade från 1913. Formen på den inom detta projekt aktuella entréhallen är dock intakt ända från 1777-års ritningar, vilket innebär att vissa färgskikt som framkommit i detta projekt kan vara bevarade från den tiden. Pelarraderna i entréhallen tillkom vid 1801-års ombyggnad.

Under 1992 renoverades herrgården i samband med en ombyggnation till bostadsrätter. Marmoreringsmålningarna i entréhallen åtgärdades då av konservator Per Mattsson, Gävle. Färgskikten rengjordes, flagnande partier fästes och retuscherades. Där skador var mycket omfattande, målades partierna helt om. Detta omfattande projekt finns sammanställt av Länsmuseet Gävleborg i rapport nr 1997:09 – *Forsbacka herrgård, Antikvarisk kontroll vid restaurering av herrgårdsbyggnad, flyglar, orangeri och stall i samband med ombyggnad till bostadsrätter*.

ORSAKER TILL ÅTGÄRDER

Entréhallens målade ytskikt var i behov av underhåll. De mest omfattande skadorna var ytor som helt saknade färgskikt. Skador fanns även i form av sprickbildning och flagnings i färgskikt. Flera av skadorna hade sannolikt ett samband med att huset under lång tid innan renoveringen 1992 stod uppvärmt, och efter det blev uppvärmt. Temperaturvariationen medförde torkning och rörelse i träet, med olika typer av skador som följd.

Figur 2 och 3. Exempel på skadade färgskikt innan påbörjade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2019-11-05.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Alla arbeten är till största del utförda i enlighet med Per Mattssons förslag till åtgärder, dokument daterat 16 augusti 2019. I stort innebär detta att bemålade träytor med omfattande skador i färgskikt har skrapats rena på löst sittande färg och därefter byggts upp igen med spackling och marmorering. Detta gäller till exempel de flesta pelare där de krenelerade delarna till stor del har marmorerats om. De mest omfattande skadorna fanns i pelarraden till vänster sett från entrén.

Skadorna i vindfånget var omfattande och här har stora ytor skrapats ner helt och därefter byggts upp igen, detta genom spackling och därefter marmoreringsmålning i flera omgångar. Slutligen har nya röda avskiljande streck dragits mellan de marmorerade ytorna. De gula ytorna ska avbilda Siennamarmor, här är ca 90 % omgjort. De gröna ytorna ska avbilda en väldigt stiliserad Kolmårdsarmor. Här är omkring 40–60 % omgjort. Pelarna i anslutning till vindfånget är bara fläckvis bättrade.

Färgskikten på den bemålade brädväggen under trappan, ut mot entréhallen, var även de omfattande. På den gula ytan har omkring 80 % av ytan helt rekonstruerats.

Marmoreringen på fodret kring ytterdörren har lagats i mycket försiktigt. Här var färgskikten välbevarade från 1913 års renovering.

Taket är putsat och målat med limfärg. Flagor hade börjat uppstå. Enligt Kaj Halminen skulle det innebära en fortsatt risk med flagning av olika färgskikt om taket skulle målas med limfärg. Efter att flagor och sprickor hade lagats i med sandspackel målades taket med patentoljefärg som förblir det yttersta skiktet. Färgen påminner i matthet och yta om limfärg.

Sockelpartiet med den nuvarande vitgrå marmoreringen som ska efterlikna Carraramarmor, var i relativt gott skick. Halminen uppskattar att 70–80 % av de tidigare ytorna har kunnat lämnas utan åtgärd. Skador är fläckvis bättrade här.

Material

- Beckers finspackel till snickerier
- Ottossons Linoljefärg och fernissa
- Bostik Sandspackel till tak
- Beckers olje/patentfärg Non Dropp

Figur 4. Skrapning pågår i vindfånget. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-11-28.

Figur 5 och 6. Målningsarbete pågår i vindfånget. Kaj Halminen drar den röda linjen mellan det gula och gröna fältet med hjälp av en målarkäpp, ett hjälpmedel som använts vid dekorationsmåleri sedan oljemåleriets start, enligt Halminen. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-12-20.

Figur 7. Foder kring ytterdörren med marmoreringar kvar från 1913 års renovering. Eftersom färgen sitter bra här har Halminen endast gjort försiktiga åtgärder där så absolut har behövts. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2020-01-22.

Figur 7. Entréhallen vid slutbesiktningen. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2020-01-22.

Figur 8. Entréhallen vid slutbesiktningen. I utrymmet under trappen ligger kapprummet. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg,

Figur 9. Entréhallen vid slutbesiktningen. Den träklädda ytan nedanför trappan har till största del helt marmorerats om inom detta projekt. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2020-01-22.

Figur 10. Rekonstruerad marmorering på en av pelarna. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2020-01-22.

*Figur 11. Entréhallens pelarrad där målningsarbetena varit mest omfattande.
Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2020-01-22.*

AVVIKELSER FRÅN BESLUT

Limfärgen i taket har patenterats med oljefärg. Däremot har inte någon slutlig strykning utförts med limfärg, då Kaj Halminen bedömde att det skulle kunna bidra till nya skiktningar. Patentoljefärgen utgör nu yttersta skikt. Färgtypens karaktär och matthet liknar limfärgens egenskaper, varför detta avsteg inte på något negativt vis påverkar entréhallens kulturhistoriska värde.

ÖVRIGA ANTIKVARISKA IAKTTAGELSER

I samband med att dåliga färgytor har skrapats har äldre skikt påträffats under vissa ytor. På andra ytor har det kunnat fastställas att det nuvarande ytskiktet är det ursprungliga.

Nedan följer en skriftlig dokumentation av vad som påträffats:

- Marmoreringen på en pelare under trappen är målad direkt på linoljefärg. Detta innebär enligt Kaj Halminen, att marmoreringen är gjord innan slutet av 1800-talet, då spackling blev vanligt på ytor innan de bemålades.
- Listen ovanför ingången till kapprummet består av tre olika marmoreringsskikt; understa: Carraramarmor, mellersta: Kolmårdsmarmor och den nuvarande: Carraramarmor.
- Inne i kapprummet har taklisten underliggande färgskikt av ekådring.
- Listen ovanför vindfångsdörrarna har ett underliggande marmoreringsskikt som ska efterlikna Kolmårdsmarmor.
- Under nuvarande marmoreringsmålning på foder kring ytterdörren ligger en ekådring. Detsamma gäller pelarna i hörnen kring vindfånget.
- De rundade delarna på basen av pelarraden till vänster i entréhallen bär spår av en brun kulör under nuvarande färgskikt.
- Den nuvarande vitgrå marmoreringen på sockelpartiet är tillkommet efter att elementen installerades under fönstren ut mot gårdsplanen. Marmoreringen är inte fullföljd bakom elementen.
- Fodret kring öppningen in mot stora salen har tre målade skikt: underst: grå (lika som i Hofors herrgård, enligt Kaj), mellersta: ekådring, det nuvarande: ljus marmorering i vitgrått.
- I vindfånget fanns inga underliggande marmoreringar.

Figur 12. List ovanför ingången till kapprummet, med dess understa marmoreringsskikt synligt. Den nuvarande marmoreringen ska efterlikna denna. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-11-28.

Figur 13. List inne i kapprummet med underliggande färgskikt med ekådring. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-11-28.

Figur 14. Pelarbas vid trappan. Enligt Kaj Halminen hör det rödbruna skiktet ihop med ekådringen som finns på vissa lister, samt den gröna Kolmårdsmarmoreringen. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2019-11-28.

Figur 15. Omfattningen kring dörren in till stora salen med det understa grå färgsiktet synligt. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-11-28.

Figur 16. Pelarbas med underliggande brunt färgsikt. Bilden är tagen innan skrapning av ytorna påbörjades. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-11-05.

KÄLLOR

Ärendearkivet, Läns museet Gävleborg

Göllas, M. 1992. *Forsbacka herrgård, Antikvarisk kontroll med restaurering av herrgårdsbyggnad, flyglar, orangeri och stall i samband med ombyggnad till bostadsrätter*. Internrapport 1997:09. Läns museet Gävleborg.

Forsbacka bruk
Forsbacka herrgård
Gävleborgs län

Förslag till åtgärder

Nedre förstuga

Målade ytor är utförda i samband med arbeten år 1913.
Färgskiktet rengjordes, flagnande partier fästes och retuscherades vid den omfattande restaureringen i byggnaden i början på 1990-talet.

Träytor

Marmorerade i vit/grå marmorimitation utfört med linoljefärg.

Tillstånd

Färgskiktet flagnar starkt på många partier och har delvis bortfallit.
Flagningarna beror på uppvärmning med följande torr luft och träets torkning, i samband med husets börjar bebos, efter att i många år varit ouppvämt.

Skadorna är omfattande och en regelrätt konservering är nog inte ekonomiskt försvarbart.

Förslag till åtgärder

Eftersom ytornas tillstånd skiftar skulle föreslag till åtgärder för varje bestämd del bli omfattande.

Som princip kan föreslås att välbevarade ytor med mindre flagningar och pågående färgbortfall färgskiktet fästes, uppfylles och retuscheras.

Vid omfattande pågående flagning och bortfallet färgskikt föreslås att dessa partier borttages, spacklas och marmoreringen målas i samma utförande som tidigare.

Bedömningen av åtgärder får avgöras av tillståndet av de olika partierna.

Partier av brädor

Det förekommer partier av brädor, marmorerade som väggarna, där torksprickor förekommer. Dessa föreslås att rensas och i fortsättningen vara öppna då igensättning skulle medföra problem vid skiftande luftfuktighet.

Putsade väggar

De putsade ytorna, målade i marmor med oljefärg, är i bra skick. Del av väggen vid trappan har skadats genom sättningar i timmerstommen men är delvis lagad.

Torkskador i form av sprickor i anslutning till delar av trä har uppstått. Sprickorna kan ev. igensättas med spackel och retuscheras.

Tak

Utförda med kalkputs och målade med limfärg.

Alla tak ommålades vid renoveringen i början på 1990-talet med limfärg.

Bl.a. i bottenvåningens stora sal har flagningar börjat uppstå, och tendenser till flagning finns på flera ställen.

Risk finns att flagningarna fortsätter.

Ev. kan diskuteras att klistra tunn väv på ytan som därefter målas med limfärg.

Forsbacka bruk, Forsbacka herrgård, forts.

De nämnda skadorna har uppstått efter 1990-talets början, främst genom låg luftfuktighet, men bör nu ha stabiliserats.

Förstugans fönster har stora ytor och släpper in solen som är aggressiv i form av värme och UV-strålning.

För att skydda måleriet från skador bör fönstren förses med gardiner, av tät vävt tyg eller rullgardiner. UV-film på glasrutorna är ett alternativ.

Rummen med dekorativt måleri, väster om förstugan, är särskilt värdefulla eftersom det är originaldekorationer. Ägaren till dessa är medveten om att skydda rummen på bästa sätt.

I övrigt är tillsyn och uppmärksamhet på förändringar i allmänhet viktigt.

Gävle den 16 augusti 2019

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE · TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE